

RENEŠANSA

(franc. *renaissance*: obnova, preporod), naziv za razdoblje u europskoj kulturi XV.–XVI. st. koje općenito odlikuje obnavljanje antičkih kulturnih zasada, razvoj novih umjetničkih oblika te postupna afirmacija individualizma ostvarena u koncepciji velikog umjetnika, odnosno svestrana, intelektualno radoznala čovjeka (tal. *uomo universale*).

POTICAJI RENESANSE

izum tiska	-	Johannes Gutenberg	-	1440.
otkriće Amerike		Kristofor Kolumbo	-	1492.
reforma crkve		Martin Luther	-	1517.
astronomska otkrića		Nikola Kopernik	-	1543.

Renesansa se nadovezuje na humanizam kao kulturni pokret kasnoga srednjeg vijeka. Nastala je u Italiji, i to u urbanim središtima sjeverne i srednje Italije (najprije u Firenci, potom Sieni, Lucci, Ferrari, Mantovi, Urbinu, Milanu, Rimu), u sklopu razvoja neovisnih gradova država (ponajviše i zbog toga što se feudalizam u sjevernoj Italiji nikada nije potpuno razvio) i njihove građanske kulture od sredine XIV. st. nadalje. Na nastanak renesanse utjecale su i ekonomske i intelektualne razmjene Europe i arapskoga svijeta koje su bile posljedica križarskih ratova i španjolske rekonkviste, propast Bizanta, nakon koje su mnogobrojni grčki učenjaci došli u Italiju, širenje zanimanja za prirodu i ljudsko tijelo (što je bilo potaknuto razvojem anatomije a i teorije perspektive), izum tiska, potom, osobito u Firenci, uspon obitelji Medici čiji su članovi postali glavni pokrovitelji umjetnosti od sredine XV. st., kao i općenito razvoj međunarodne trgovine i bankarstva te razdoblje nagla gospodarskog rasta 1410-ih i 1420-ih.

U širem smislu i neizravno, na nastanak renesanse utjecale su i krize koje su obilježile XIV. st.: Stogodišnji rat, propadanje poljoprivrede i pojava gladi kao posljedice ratova i razdoblja maloga ledenog doba, epidemija kuge, koja je promijenila poimanje života (jer se Crkva pokazala nemoćnom u pružanju djelotvornoga načina suzbijanja epidemije), a i dovela do smanjenja broja stanovništva, što je poslije omogućilo nivelaciju materijalnoga bogatstva, naposljetku pak i dugotrajni ratovi Firence i Milana koje su firentinske elite predočivale kao sukob republikanskih i despotskih monarhijskih ideja.

Renesansni ideal obnove obraćanjem antičkim uzorima očitovao se i kao jezična obnova i kao obnova književnih vrsta. Začetci humanističke filologije nalaze se već u XIV. st. kada je *F. Petrarca* otkrivao i proučavao klasične tekstove u samostanskim knjižnicama.

ekloga (grč.) - pjesma s temom iz pastirskog života, opisuje idiličan život u prirodi, pastirske razgovore, natjecanja i ljubavne zaplete.

Ta je djelatnost puni zamah doživjela u XV. st. u Italiji među humanistima; uz pronalaženje zaboravljenih i zametnutih tekstova, jednako je važno bilo humanističko nastojanje da se utvrdi verzija najbliža antičkom izvorniku, iskrivljenomu tijekom srednjega vijeka u procesima prepisivanja i komentiranja, kada je mnogo toga bilo mijenjano, izbacivano i dodavano.

Taj novi odnos prema tekstu postavio je strože zahtjeve i prevoditeljima: ako su u srednjem vijeku bile u optjecaju preradbe antičkih djela, od renesanse se napokon može govoriti o prijevodima vjernima izvorniku

Počeci pismenosti i književnosti na europskim pučkim jezicima nisu u srednjem vijeku potisnuli uporabu latinskoga kao jezika znanosti i kulture, no on je pritom bio korišten kao živi jezik, podložan stalnim mijenama, također pod utjecajem pučkih jezika, i u leksiku i na planu gramatike i sintakse.

Za razliku od latinskoga, grčki je u srednjovjekovnoj Europi bio gotovo zaboravljen jezik. Premda se Petrarca smatra pokretačem obnovljenoga zanimanja za antiku, on sam nije čitao grčki. U Italiji se grčki sporadično učio od kraja XIV. st., a prava je moda grčkoga zavlada od 1453., kada su mnogobrojni grčki intelektualci nakon pada Konstantinopola u turske ruke izbjegli u Italiju i potom u druge europske zemlje te sa sobom donijeli mnoštvo do tada nepoznatih antičkih tekstova, npr. mnogobrojne Platonove dijaloge, Aristotelova djela (u srednjem vijeku poznata samo preko arapskih komentatora) i književne tekstove (npr. Plautove i Terencijeve komedije), što će odlučujuće utjecati na renesansnu filozofiju i na rađanje novih te na obnovu već prije prisutnih književnih oblika i vrsta.

Na području književnosti, renesansa je obilježena ponajprije sasvim novom kazališnom praksom i stvaranjem tekstova namijenjenih kazališnoj izvedbi. Prvi put nakon helenizma, nakon višestoljetne odsutnosti komedije i tragedije iz europske književnosti tijekom srednjega vijeka, u renesansi su se pisala dramska djela. Osim što su nastajala u pisanom obliku, više se nisu prikazivala na trgovima i u prigodama vjerskih svetkovina poput crkvenih prikazanja, nego isprva na dvorovima kao svjetovna zabava, a zatim i u prostorima posebno izgrađenima u izvedbene svrhe.

S renesansom su u književnost ušle i nove teme prema antičkim uzorima, pri čem se izdvaja pastoralna književnost, što započinje u pjesništvu s eklogama i bukolikama pretežito na latinskom, a nastavlja se s pastoralnim teatrom na pučkim jezicima, u kojem su događaji te likovi pastira i pastirica često oblikovani kao aluzija na suvremenike i stvarna zbivanja.

U renesansi je došlo do novoga procvata epike. Teme, likovi i motivi preuzimali su se iz srednjovjekovnog epskoga stvaralaštva, ali je novina u tome što su renesansni epovi nastali kao pisana djela jednog autora. Zbog toga izraz više nije formulaičan kao u epskim djelima proisteklama iz usmenoga stvaralaštva, a autorski nadzor ogleda se i u jasnom strukturiranju teksta, čak i onda kada u takvim djelima ima mnoštvo digresija i paralelnih radnji, za što je najbolji primjer »**Bijesni Orlando**« (1516; konačno izdanje 1532) **L. Ariosta**, koji je doživio recepciju u europskim razmjerima. Epika se obnavljala također sadržajno i ideološki: česti su elementi fantastike, u skladu s renesansnim zanimanjem za magiju i alkemiju, a u oblikovanju epskoga junaka model uglađena renesansnoga dvoranina potisnuo je

srednjovjekovnoga križara, kao što su moralno-didaktični sadržaji ustupili mjesto ljubavno-udvornoj tematici. Osim što se kao posebna podvrsta oblikovao herojsko-komični spjev, elementi komike nerijetko dolaze u renesansnim epovima.

Dominacija epa u pripovjednoj književnosti renesanse uvjetovala je slabiju zastupljenost drugih oblika, npr. romana i novele. No, premda roman nije u renesansi bio dominantan pripovjedni oblik, u tom je razdoblju, i to na zasadama renesansnog individualizma, nastao »**Don Quijote**« (I–II, 1605–15) **M. de Cervantesa** koji je odlučujuće obilježio daljnji razvoj romanesknoga stvaralaštva.

Premda su inovacije prema antičkim modelima ušle u renesansnu liriku uvođenjem ekloge, fenomen koji je odsudno obilježio pjesništvo toga razdoblja bio je PETRARKIZAM koji se u Italiji pojavio u drugoj polovici XV. st., a tijekom XVI. st. proširio se cijelom Europom. Pritom se Petrarkina talijanska lirika oponašala prema istim načelima imitacije koja su vrijedila i za antičke uzore, a novost i odmak od modela bila je neoplatonistička koncepcija ljubavi, u skladu s renesansnim obnovljenim zanimanjem za platonizam, koji je čovjeka postavio u središte univerzuma, nasuprot aristotelizmu srednjovjekovne skolastike ☺☺

LODOVICO ARIOSTO

Ariostovo je životno djelo veliki ep **Bijesni Orlando** (*Orlando furioso*, I. izd. 1516., 40 pjevanja; II. dotjerano izdanje 1521.; konačno uređeno izdanje 1532; 46 pjevanja). Po bogatstvu invencije i savršenosti izraza (zlatna oktava) to je najbolje književno ostvarenje talijanske renesanse. U Ariostovu spjevu samo imena likova i neke tipične situacije potječu iz viteškoga razdoblja, dok njihova svojstva i značajevi pripadaju novomu dobu. Tri glavne teme (rat Karla Velikoga protiv Saracena; Orlandova ljubav prema Angeliki, koja završava vitezovim mahnitanjem zbog kraljevnina braka s običnim afričkim vojnikom Medorom; ljubav saracenskoga viteza Ruggiera i franačke plemkinje Bradamante, iz koje navodno potječe vladarska kuća d'Este) prepletene su mnogim ljubavnim, fantastičnim, komičnim, pustolovnim zgodama, opisima dvoboja, začaranih dvoraca i otoka, čudesnih bića i pretvorba, prizora iz svakodnevnog života i aluzija na suvremene ljude i društvo. Ta »otvorenost« radnje ne narušava ipak jedinstvo spjeva, koje počiva na nadmoćnu, blago ironičnom stavu pjesnikovu i na njegovu doživljaju višega sklada i reda što se pjesnički ostvaruje izmjenom i dopunjavanjem suprotnosti. Cilj mu je bio da fantastikom razonodi i ponese, a da »plemenitog«, odnosno estetski kultiviranog čitatelja razdraga magičnim spojem najraznovrsnijih umjetnički preobraženih elemenata svijeta. Ariosta su dobro poznavali naši stariji pisci, premda je na njih utjecao manje od Tassa.

zlatna oktava -

FRANÇOIS RABELAIS

Bio je liječnik u Lyonu gdje je objavio više grčkih medicinskih tekstova s komentarima (Hipokrat, Galen) i izveo jedno od prvih javnih seciranja.

U Lyonu je 1532. pod pseudonimom Alcofribas Nasier objavio knjigu *Užasni i strašni čini i pothvati vrlo glasovitoga Pantagruela, kralja Dipsoda, sina velikoga Gargantue* (*Les Horribles et espoventables faits et prouesses du très renommé Pantagruel, roy des Dipsodes, fils du grand Gargantua*), koju je Sorbonna osudila kao opscenu, potom 1534., pod istim pseudonimom, *Vrlo užasavajući život velikoga Gargantue, oca Pantagruelova* (*La Vie très horrible du grant Gargantua, père de Pantagruel*). Između tih dviju knjiga boravio je u Italiji kao tajnik kardinala Jeana du Bellaya (papa ga je 1534. odriješio grijeha apostazije), a 1535–36. u Rimu, u pratnji biskupa d'Estissaca. S posebnim papinim dopuštenjem vratio se u benediktinski red, potom postao svjetovnim svećenikom, a 1537. u Montpellieru je stekao titulu doktora medicine. U Parizu je 1546. pod zaštitom Margarete Navarske i pod svojim imenom objavio *Treću knjigu junačkih čina i kazivanja plemenitoga Pantagruela* (*Tiers Livre des faits et dicts héroïcques du noble Pantagruel*). Nakon što je i ona bila osuđena, sklonio se iste godine u Metz, gdje je bio gradski liječnik do 1547., kada se vratio u Pariz kao osobni liječnik kardinala du Bellaya, kojega je pratio u Rim 1548. U Parizu je 1552. tiskao *Četvrtu knjigu junačkih čina i kazivanja plemenitoga Pantagruela* (*Quart Livre des faits et dicts héroïcques du noble Pantagruel*), koja obiluje satirama na crkvene i političke osobe (i ta je knjiga kratko bila zabranjena)...

Prve dvije knjige imaju gotovo identičnu strukturu: najprije opisuju podrijetlo svojih junaka (parodirajući pritom genealogiju iz *Evandjelja*), potom njihovo rođenje i djetinjstvo, školovanje i doživljaje, napose gozbe i ratovanja. Treća knjiga, najizrazitije obilježena humanističkim duhom, posvećena je raspravi treba li se Panurge oženiti, dok četvrta, najizrazitije satirična, temom putovanja junaka prema proročištu Svete boce parodira *Odiseju* i napose mit o Argonautima. Ciklus se odlikuje mnogobrojnim aluzijama na onodobne osobe, događaje, institucije i vjerovanja; sadrži i opise idealnoga humanističkog odgoja i društva temeljenih na osobnoj slobodi i znanju. No ciklus nije alegorija, iako kontinuirano nazire temu civilizacijske krize, njegovo temeljno značenje nije u sadržaju nego u postupku. U rasponu od burleske, parodije viteških romana i junačkih epova do političke i antireligijske satire, od vulgarne farse, ismijavanja i dosjetki preko profinjena parodiranja pretencioznoga stila, skolastičke logike i retorike, do komedije intrige i karaktera, ciklus je kompendij iskustva komične književnosti u najširem smislu, sinteza narodne smjehovne kulture srednjovjekovlja i renesanse. Glavno je sredstvo te kulture groteskni realizam, a Rabelaisov je stil vrhunski primjer groteske – zasniva se na stalnom ponavljanju i variranju postupaka preuveličavanja, gomilanja, odnosno nabranjanja (epiteta, naslova knjiga, imena, vrsta jela i pića, igara, poslovice), izokretanja, izobličavanja, miješanja nespojivih elemenata, s mnogobrojnim igrama riječima, kalamburima, namjernim lapsusima, neologizmima, anagramima, psovkama, rugalicama. Temeljna se pozornost pridaje jedenju, pijenju, spolnom općenju, tjelesnom izlučivanju i pražnjenju, kao konkretizacijama poništavanja granice unutrašnjeg i izvanjskoga, izvrtanja hijerarhije visokoga i niskoga, miješanja svjetovnoga i crkvenoga, dopuštenoga i zabranjenoga, prikaza cikličnoga procesa oplodnje i umiranja, stvaranja i razaranja, preobrazbe života u smrt i obratno. Remek-djelo »galskoga humora«, ciklus je trajno poticajan i kao jedan od temelja polifonoga

romana, razlivene i labave kompozicije, kojemu su temeljna načela narativna parodija i igra.

WILLIAM SHAKESPEARE

Engleski dramatičar i pjesnik (Stratford-upon-Avon, kršten 26. IV. 1564 – Stratford-upon-Avon, 23. IV. 1616). Premda su u istraživanje njegova životopisa uloženi golemi naponi, podatci su oskudni i od reda utemeljeni na malobrojnim dokumentima službena značaja poput datuma krštenja, vjenčanja, pogreba, oporuka, pravnih procesa, sudskih troškova i sl. Rođen je kao treće od osmero djece u imućnoj stratfordskoj obitelji. Njegov otac John, ugledan obrtnik, obavljao je različite dužnosti u upravi grada Stratforda, a 1568. postao je i načelnik. Majka Mary Arden bila je kći maloga posjednika. Iako popisi učenika iz XVI. st. nisu sačuvani, s pravom se pretpostavlja da je pohađao mjesnu srednju školu gdje se obrazovanje sastojalo uglavnom od učenja latinskoga jezika i čitanja odabranih tekstova klasičnih povjesničara, moralista i pjesnika. God. 1582. oženio se osam godina starijom Annom Hathaway; 1583. rodila im se kći Susanna, a dvije godine poslije blizanci Hamnet i Judith.

O Shakespeareovu životu između 1585. i 1592. postoje tek pretpostavke i nagađanja koja su kolala dugo nakon njegove smrti. Prema jednoj verziji morao je napustiti rodno mjesto jer se zamjerio vlastelinu Sir Thomasu Lucyju krađući srne u njegovu parku. Prema drugoj verziji, kraće je vrijeme proveo kao nastavnik u nekoj pokrajinskoj školi. Najvjerojatnije je da se spremao za kazališni poziv, možda u jednoj od putujućih glumačkih družina jer se već 1592. zatekao u Londonu i bio u uskoj vezi s kazalištem. Ondje se u ožujku te godine s velikim uspjehom prikazivala nova drama o kralju Henriku VI. Drži se da je zasigurno riječ o prvom dijelu Shakespeareove trilogije *Henrik VI. (Henry VI)*. Iste godine u jesen pojavio se prvi pisani spomen Shakespearea u književnom svijetu Londona.

Shakespeare je u to doba bio već toliko slavan kao dramski pjesnik da ga je najpoznatiji profesionalni pisac drama R. Greene napao u jednom pamfletu. Greene se tužio da glumci zanemaruju njega i ostale sveučilišno obrazovane dramatičare (»university wits«) te da se jedan glumac čak usudio pisati drame (igra riječima *Shake-speare*, koji trese kopljem; *Shake-scene*, koji trese pozornicom, ujedno prva poznata aluzija na Shakespearea).

Već u jesen 1594., kada je kuga jenjala, preustrojile su se glumačke družine, a Shakespeare je kao glumac, dramatičar i dioničar postao članom istaknute družine Lord Chamberlain's Men (za dolaska na vlast kralja Jakova I., 1603., preimenovane u The King's Men). Uz njega članovi družine bili su poznati komičar Will Kempe i slavni traged Richard Burbage. Družina je glumila u različitim londonskim kazalištima, katkad i u pokrajini na improviziranim pozornicama, a bila je angažirana i na dvoru kraljice Elizabete I. Godine 1599. družina je na južnoj strani Temze izgradila vlastito kazalište, glasoviti Globe Theatre. Ondje je prouzvedena većina Shakespeareovih dramskih komada.

Shakespeareovo napuštanje klasičnih načela triju jedinstava (tako i u najslavnijoj tragediji, *Hamletu*), potom višestrukost zapleta, miješanje tragičkoga i komičkoga, fantastičnoga i realističnoga, povezanost s virtuoznim jezičnim igrama, valja zato shvatiti kao namjeren poetički izbor. Stvarao je u doba izrazite svjetonazorne mijene, obilježeno etičkom i spoznajnom skepsom.

Tragedije

1. *Romeo i Julija* (Romeo and Juliet; 1593.)
2. *Tit Andronik* (Titus Andronicus; 1594.)
3. *Julije Cezar* (Julius Caesar; 1599.)
4. *Hamlet* (1602.)
5. *Otelo* (Othello; 1604.)
6. *Kralj Lear* (King Lear; 1605.)
7. *Macbeth* (1606.)
8. *Antonije i Kleopatra* (Antony and Cleopatra; 1607.)....

Komedije

1. *San Ivanjske noći* (A Midsummer Night's Dream; 1594.)
2. *Mletački trgovac* (The Merchant of Venice; 1595.)
3. *Ukročena goropadnica* (The Taming of the Shrew; 1596.)...

Povijesne drame (historije)

1. *Henrik VI.* (Henry VI; 1591.)....
2. *Rikard III.* (Richard III; 1593.)...

MIGUEL de CERVANTES

Španjolski pisac (Alcalá de Henares, između 29. IX. i 9. X. 1547 – Madrid, 23. IV. 1616). Skromna podrijetla, školovao se u Valladolidu, Sevilli i Madridu. U pratnji kardinala Acquavive otišao je 1569. u Italiju, gdje je 1570. stupio u španjolsku vojsku. Sudjelovao 1571. u Lepantskoj bitki, u kojoj je izgubio lijevu ruku i poslije dospio u sužanjstvo u Alžiru (tadašnjoj Berberiji), gdje je proveo 5 godina. Otkupljen nakon nekoliko pokušaja bijega, živio je skromno uz poniženja i nepravde.

Cervantesov opus dijeli se na pjesništvo, dramska djela, kratke proze, tzv. uzorite novele i romane.

U romanu *Bistri vitez Don Quijote* glavni lik Alonso Quijano, stari momak i pripadnik nižeg plemstva koji živi u selu u La Manchi, prividno izgubi pamet i osjećaj za razliku između zbilje i zastarjelih priča o vitezovima što ih stalno čita, pa odluči krenuti u svijet ispravljati nepravde, praćen seljaninom Sancho Panzom, kojega promiče u svojega štitonošu. Pothvat mora završiti tragično zbog raskoraka u Don Quijoteovu shvaćanju zbilje, njegove tvrdoglavosti u nakani da dosljedno živi u svijetu svojih umišljaja, ne bi li tako lakše preživio u naopaku svijetu u kojem doista mora živjeti.

Tumačenja su takve filozofije bezbrojna: u njima vojnik Miguel de Cervantes vidi spas za sveukupni zapadnokršćanski svjetonazor, o kojem nikada nije dvojio.

Likovna umjetnost

Renesansa se pojavila i razvila u Italiji, gdje je antička tradicija bila jača nego drugdje, u bogatim gradovima državicama (najprije u Firenci, potom u Padovi, Mantovi, Rimu, Veneciji i dr.). Postupno se širila na ostale dijelove Europe pojavljujući se u različitim oblicima, u Francuskoj i srednjoj Europi nakon 1480-ih, u Engleskoj tek u drugoj polovici XVI. st. Podjela na ranu renesansu (*quattrocento*, približno od 1400. do 1490), visoku renesansu (*cinquecento*, od 1490. do 1520) i → manirizam (približno od 1510/20. do 1600) odnosi se na njezin razvoj u Italiji. Mjeru svojih nastojanja i uzor svojih izražajnih oblika tražili su renesansni umjetnici u antici. Starine i ruševine koje su i do tada bile poznate postale su u renesansi objekti kulturnoga određenja, tj. svjedočanstvo čudesne prošlosti te izazov i zadanost za sadašnjost. Nasuprot anonimnomu srednjovjekovnom stvaraocu javlja se univerzalan i samosvjestan renesansni umjetnik (*uomo universale*), kojemu su uzori najvršniji umjetnici antičkoga svijeta, a središte i mjerilo intelektualnoga zanimanja čovjek.

Tijekom 16. stoljeća renesansa je u Firenci nastavila producirati velike umjetnike; ali centrom talijanske umjetnosti postao je Rim, gdje su ambiciozni pape Lav X. i Julije II. slavili grad slaveći sebe.

U vrijeme kada se izrazito štovao subjektivizam i individualizam svakoga umjetnika, toliko da je se stvarao **kult genija**, umjetnici su željeli da se izražavaju posebno i da pri tome ostavljaju poseban dojam na promatrače djela. To je vrijeme kada je vladala ideja genijalnog umjetnika, pojedinca nadahnutog od Boga, koji je bio uspješan u različitim vrstama umjetnosti – **univerzalni čovjek** (tal. *uomo universale*). Visoku renesansu personificiraju tri najveća umjetnika svih vremena: Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti i Rafael, dok Donatello pripada razdoblju rane renesanse.

Dva genija

Renesansni ideal univerzalnog čovjeka utjelovio je Leonardo da Vinci (1452.-1519.). U njemu su znanstvena radoznalost i moćna inteligencija bile skladno spojene s ljubavlju prema prirodi i jasnim osjećajem za njene tajne. Inženjer, znanstvenik, glazbenik, slikar i kipar - Leonardo je proučavao sve, od kretanja vode do unutarnjeg sklopa ljudskoga tijela, napravio je crteže letućih strojeva, brana, zgrada, opasnih oružja, sve nacrtano i opisano zrcalnim pismom u njegovim bilježnicama.

Na slici Sv. Ana, Bogorodica i dijete s janjetom možemo prepoznati sve karakteristike njegovog slikarstva: likovi su uvijek raspoređeni u nekom geometrijskom odnosu - piramidalna kompozicija, postupno modeliranje likova koji kao da izlaze iz neke magle (tal. *sfumato*), valersko slikanje uz uporabu kontrasta svijetlo-tamnog (tal.: *chiaro-scuro*). Leonardo je naslikao i najpoznatiju sliku na svijetu – Monu Lisu. To je čudesan portret žene koja se tajanstveno smiješi (arhaiski osmijeh) ispred rastaljenog pejzaža kamenja i rijeka. Portret žene je jako idealiziran iako je nastao po stvarnom modelu i u toj ravnoteži leži tajanstvenost ove slike.

Drugi važni arhitekt cinquecenta, još slaviji kao kipar i slikar, je Michelangelo Buonarroti (1475.-1564.). Njegov genij i njegovi veliki pothvati u svim umjetnostima učinili su ga idolom mnogih generacija umjetnika.

Monumentalnost postiže zarana već svojom skulpturom Davida koji je bio simbol slobodarske firentinske republike. Strahovita snaga i napetost zrače iz tijela ove skulpture. U svojim je djelima izražavao svoja filozofska i etička stajališta. To se najbolje vidi u njegovom ciklusu skulptura

Robovi, gdje je ljudsko tijelo shvaćeno kao tamnica duha. Michelangelova umjetnost je dramatična, napeta i napadna.

Leonardo da Vinci, *Dama s hermelinom*, Muzej Czartoryski, Kraków

Rafael, **Atenska škola**, 1509.-11., freska u Vatikanu, 7,92 x 5,49 m. Prekrasan primjer renesansne povezanosti umjetnosti, znanosti i života. Centralni lik Platona rađen je kao portret Leonarda.

Na sjeveru se razvija slikarstvo neslućena sjaja prije svega u Nizozemskoj gdje se razvila silna trgovina, nastanilo blagostanje i bogatstvo, a građanstvo želi produbiti i obogatiti svoje nazore i predodžbe o svijetu.

Jan van Eyck, *Portret Arnolfinijevih*, 1434., ulje na dasci,

z